

A romantika jellemzői Vörösmarty Mihály költészetében két nagy verse alapján

Bevezető gondolatok

A magyar romantika legnagyobb alakja – a reformkor második felének elsőszámú magyar költője – irodalmi intézmény és viszonyítási pont – az első modern költő – Vörösmarty Mihály személyét és művét ilyen és ehhez hasonló kifejezésekkel lehet illusztrálni, illetve ezen jellemzők összességének is köszönhető, hogy jelentős helyet foglal el irodalmi kánonunkban. Életművében látszik kiteljesedni a magyarországi romantika; mindazonáltal két nagy gondolati költeménye, a *Gondolatok a könyvtárban* és *Az emberek a romantika nemzeti vetületén* túl az egész emberiségre is vonatkoztatható kérdéseket vet fel.

A tétel kifejtése

A kultúra haszontalan szimbólumai. A híres **gondolati óda**, a *Gondolatok a könyvtárban* (1844) az óda műfaji ismérveivel hűven nagyszabású, a kultúra és végső soron az élet értelmét érintő kérdésfelvetéseire rendkívül **összetett, nagy ívű választ** ad. Ódai jellegzetesség a megszólítás is; ebben az esetben a megszólított egy könyvtárban kutató tudós, amely megengedi az **önmegszólítás** lehetőségét is, vagyis a vers értelmezhető egy vívódásokkal teli **belső monológként** is. A szöveg figyelmeztetéssel indul: a tudósnak vigyáznia kell, hova lép, mihez nyúl „[a]z emberiségnek elhányt rongyain”. A második sorban lévő metafora fogalmi síkja ('könyvek') a cím ismeretében már most világossá válik, ahogy a következő sorok idézőjelek közti mondatában a negatív színben feltüntetett könyvek tartalma is, hogy tudniillik rendkívül nagy az egyenlőtlenség az emberek között, és még azok sem tudják maradéktalanul élvezni a javukat, akiknek sok jutott. „Miért e lom?” – teszi fel a kérdést a lírai én, a **metaforával** a könyv haszontalanságára utalva, és a kérdést a továbbiakban még egyszer felteszi, miközben a felütésben megformált tudós-alak ide-oda tekint a körülötte heverő könyvekre, amelyeknek lapjain nincs más, csak bűnök sorozata. Az emberiség, de egyszersmind a nemzet bűnei jelennek többek között meg ártatlan („Az ártatlanság boldog napjai / Egy eltépett szűz gyöngye öltönyén”), sőt dicsőséges („Könyv lett a rabnép s gyávák köntöséből / S most a szabadság és a hősi kor / Beszéli benne nagy történetét.”) álca mögött, a romantikára jellemző erősen **dramatizált, érzelemtől fűtött**, nyelvileg súlyos ellentétekkel és felkiáltásokkal kifejezve. Amikorra elhangzik a következő szakasz retorikai kérdése („De hát hol a könyv mely célhoz vezet?”), már voltaképpen túl vagyunk a lesújtó válaszon.

Két szólam. Rendkívüli erővel jelentkezik a romantikának az egyik legjellemzőbb vonása, hogy **kétségbe vonja a felvilágosodásnak a fejlődésbe és az ész hatalmába vetett hitét**. A verset eddig egy igen **borúlátó**, a könyvet rongynak, az embert állatnak (erkölcsi fejlődésre képtelennek) nevező szólam viszi, ezt váltja fel a következő részben („De...”) **egy optimistább** szólam, amelyik a Szózat „Az nem lehet, hogy annyi szív / hiába onta vért...” kezdetű részeivel rokon módon teszi kétségessé az emberi elme legnagyobbjai áldozathozatalának („Népboldogító eszmék vértanúi”) hiábavalóságát. Ezt követően korábbi lesújtó véleményét visszavonja ugyan („Oh nem, nem! amit mondtam, fájdalom volt...”), de csak részlegesen időlegesen, néhány sorral lejjebb ugyanis **visszatér az pesszimista szólam**, amely arról beszél, hogy „a teremtés ősi jogai”-t azért mégsem élvezheti mindenki: „Kivéve aki feketén született, / Mert azt baromnak tartják e dicsők”.

A végkövetkeztetés. A lírai én tehát nagy, romantikus gesztusokkal felvázolta, hogy az ember nem fejlődik erkölcsileg; hogy milliók nyomorognak; hogy a történelemben nincs fejlődés. Mi következik mindebből? Másképpen: hogyan találhatja meg **az egyén létezése értelmét**? Vörösmarty válasza a nagy drámai költemény, Madách Imre: *Az ember tragédiája* szállóigévé vált utolsó sorát („Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!”) előlegezi: „És mégis - mégis fáradozni kell...” – törekedni kell a szellem felemelkedéséért, össze kell fogni a többi emberrel. Az optimista válasz racionálisnak éppen nem mondható, azonban egy olyan **erkölcsi tartásra** mutat példát, amely a – talán – racionálisnak mondható borúlátáson felülemelkedve igazolhatja **az ember kettős természetében** az isteni jelenlétét („Ember vagyunk, a föld s az ég fia. / Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen”).

Egy másik vers, a kilátástalanságról. A *Gondolatok a könyvtárban* végkövetkeztetése tehát alapvetően derülátó; a két évvel később, 1846-ban keletkezett *Az emberek* című költemény azonban nem hagy kétséget afelől, hogy a *Gondolatok...* lírai énjétől eltérően e vers beszélője már teljesen kilátástalannak tartja az emberiség jövőjét. **Tragikus létszemléletében** lesújtó véleményt alkot az emberről.

„Nincs remény!” – hangzik a rövid **refrén** minden versszak végén, **summázzván** az emberek minden cselekedetét a történelem során: hiába hoztak törvényt, mert az újra és újra csak őlt (2. versszak); hiába arattak dicsőséges győzelmet, és dolgoztak sokat, rengetegen nélkülöznek (3. versszak). Hiába van egy-egy hosszú békeidő, a jólét szaporasága is rémisztő (4. versszak); míg a termelés egyre hatékonyabbá válik, a szegénység is egyre hatalmasabb (5. versszak); hiába adatott meg az embernek, hogy gondolkodjon, ez csak a gonoszságát fokozza (6. versszak), ugyanis a tudás az eredendő bűnből származik, miért okozna jót az ember számára? Végül a 7. versszakban az a sárkányfogakból sarjadó, egymásra támadó emberiség **mitológiai** („sárkányfog-vetemény”) képével teszi teljessé a költői én a tragikus panorámát, hogy utána nyomatékul kétszer is elhangozzék az elkeseredett refrén-mondat.

Nincsen jövő sem. A romantika, a felvilágosodással ellentétben, már nem hisz az egész megragadhatóságában, így nem hisz a tapasztalaton túli (transzcendens) tökéletességében sem. A *Gondolatok...*-kal ellentétben *Az emberek az ember isteni* (szellemi, lelki, erkölcsi) **részét kérdőjelezi meg**, semmiféle javulásra nem lát módot. Vörösmarty Mihály ebben a versében teljes mértékben felülemelkedik a nemzeti tematikán, művének állításai **a teljes emberiségre** vonatkoznak. Időkezelése is beszédes: míg az elhibázott múlttal és a jelennel foglalkozik szinte mindegyik sor, **a jövőről alig tesz említést**; és amikor tesz, akkor ironikus gesztusként vetíti előre a „békebeli” szaporaság sötét célját: „Talán hogy a dögvésznek egyszer / Dicsőbb legyen tora” – ha több születik, később több is fog meghalni. **Galícia, 1846.** Miből következik Vörösmarty radikális pesszimizmusa? Amellett, hogy műveiből már korábban is kihallatszott ez az alaphang, az irodalomtörténészek egy konkrét eseménnyel is magyarázzák a költő horizontjának elborulását. 1846-ban Galíciában a lengyel nemesség nemzeti-függetlenségi mozgalmát Bécsből fellázított ukrán parasztok verték le; sokak szerint a függetlenségi törekvések eme tragédiája olyan hatással volt a költőre, amely az írástól is elvette a kedvét: *Az Emberek* után ugyanis egészen haláláig nem sok verset írt már (amelyek között azonban ott van életművének egyik legfigyelemreméltóbb darabja, *A vén cigány*).

A tétel összegző leírása

Vörösmarty Mihály e két versében a jellegzetes nyelvi gesztusokon túl (drámai hangvétel, nagy ellentétek ütköztetése, ironikus beszédmód, élőszóbeli jelleg) a romantikus jelleget a felvilágosodás fejlődéseszményének és észkultuszának a megkérdőjelezése is jól mutatja. Azonban míg a *Gondolatok a könyvtárban* esetében az optimista szólam kerül felül, és továbbra is érdemesnek tartja a küzdelmet az ember felemelkedéséért, *Az emberek* perspektívája már nélkülözi a boldogabb jövő lehetőségét.